

Mangu dunyo bo'sag'asida

Bu dunyoga kelganlarning, albatta, ketmog'i bor. Kimdir bir kun oldin, kimdir bir kun keyin... Ketadi-yu, qaytmaydi. Mangu dunyo abadiy uni o'z quchog'iga oladi.

Ketmog'i yaqin qolganini kishi sezganda cho'chimaydi, ammo turli o'ylar qurshoviga tushadi, kechgan, kechirganlarini eslaydi, olis, yaqin odamlar ko'z oldidan o'tadi.

Men bilan ham shunday bo'ldi. Kasalxonada yotarkanman, vaqtim, irodam yetganicha, ko'nglim ko'targanicha o'ylarga, xotiralarga berilib ketib, shularni yozdim.

Umida! Qizim...

28-oktabr, 1993-yil. O'n kun davom etgan tekshirish, o'rganishlardan so'ng qandaydir aniqlik paydo bo'ldi. Davolovchi vrach Tatyana Dmitriyevna kelib, qo'limni siqdi.

- Kasalingiz biz xavotir olganchalik ildiz otmagan ekan. Nafas atrofidan boshqa hamma a'zolaringiz sog'. Kasal nafas yo'llariga o'tmagan. Bir-ikki kun ichida konsilium qilamiz. Radiologlar, bosh xirurg, direktor bilan maslahatlashamiz. Menimcha, sizni avval davolashimiz, keyin operatsiya qilib, kasallikni olib tashlashimiz kerak.

Istarasi issiq, nigohi samimiy shifokorning bu so'zlaridan quvonib ketdim. Vujudim ilib, kayfiyatim ko'tarildi. Minnatdorchilik bildirib, telefonga yugurdim. Tekshirish natijalaridan Zuhra qisman xabardor bo'lsa ham o'zinning og'zidan xushxabarni eshitgani ma'qul edi.

Qiyalib gapirsam ham Zuhra meni angladi, shu zahoti, xuddi men kabi u ham o'zgarib ketdi. Yozning boshlaridan beri birinchi marta uning ovozida sevinch ohanglari paydo bo'lganini sezdim. Telefonni yorib yuborguday bo'lib, hozir yetib boraman, dedi. Boshim osmonda edi. Xudoga shukur. Demak, bir qancha vaqt tomog'imni radiatsiya nurlari bilan davolashadi. Toshkentda o'n marta nurlanganimda shu ishlar birmuncha kamaygan edi. Kasalim tarixida yozilgan. Kim biladi, balki bu yerda shuni e'tiborga olishdimikan? Konsiliumda ham shunday qarorga kelishsa, o'zimni baxtli hisoblardim. Taxminan bir oy, bir yarim oydan so'ng uyga qaytishim mumkin. Qizim, seni ko'raman, ukalarim, do'st-birodarlarimni ko'raman. Umida, seni juda sog'indim. Deyarli har kecha qo'ng'iroqdek ovozingni eshitgandek bo'laman. Ko'z oldimda o'zing paydo bo'lib, ko'zlaring yonib: "Ada! Keldim!" - deysan-da, yonimga kelib, yuzimdan o'pgandek bo'lasan. Ko'p emas, atigi ikki haftadan beri Moskvada bo'lsam ham, har kuni sening o'qishdan qaytayotgan payting, o'z kaliting bilan darvoza-eshikni sharaqlatib ochishing, shaxdam qadamlar bilan taq-tuq, taq-tuq qilib ayvonga ko'tarilishing ko'z oldimdan o'tadi. "Ada! Men keldim!.." Qizim, jonim, seni yana ko'radigan bo'ldim. Orzum eson-omon uyga qaytmoq edi, niyatimga yetadiganga o'xshayman. Xudo xohlasa, marhamat qilsa, bir oy, bir yarim oylardan so'ng tuzalib qaytaman...

***

Mening bir hikoyalar va qissalar kitobim bor. Unga "Oq qaldirg'och" deb nom qo'yanman. Oltmishinchi yillarning oxirlarida Bulg'oriyada bo'lganimda bulg'or adabiyotining mashhur, el orasida katta obro'ga ega klassik yozuvchisi Emin Pelikning shu nomdagi hikoyasini o'qigan edim. Hikoya katta emas. Mazmuni shunday. Bir dehqon bug'doy pishig'i mahali dalaga, o'ringa ketayotganida bo'yiga yetgan qizi ham unga ergashadi. Hamma o'rtoqlarim ketishyapti, meni ham olib boring, deb otasidan iltimos qiladi. Ota rozi bo'ladi. Yoz. Kun issiq. Qiz dalada bir daraxtning ostida o'rimdan charchab dam olgani yotadi va uxlab qoladi. Uyqusida ko'kragi muz bo'lib ketayotganini sezadi. Cho'chib uyg'onib qarasa, ko'krak ustida kulcha bo'lib, ilon yotgan emish. Dod solib, qiz uni uloqtiradi. Hamma uning ovozini eshitib, yugurib keladi. Qiz bo'lgan voqeani aytib beradi. Shu kundan boshlab u kasalga chalinib qoladi: ovqatlanmaydi, uxlamaydi, ko'ngli ag'dariladigan bo'lib qoladi.

Ota-ona uni hamma yaqin oradagi shifokorlarga, tabiblarga ko'rsatishadi. Ammo qiz tuzalmaydi. Kimdir ularga qizingiz oq qaldirg'ochni ko'rishi kerak, shunda tuzaladi, deb maslahat beradi. Er-xotin aravaga qizlarini yotqizib, oq qaldirg'och qidirib ketishadi. Ular telegraf ustunlariga tortilgan simyog'ochlar ostida qishloqma-qishloq, shaharma-shahar uzoq kezishadi, oq qaldirg'ochni topishga qizlarini ishontirishadi. Qiz shu ishonch bilan yashaydi. Umid bilan simyog'ochlarga, osmonga tikiladi. Tatyana Dmitriyevna o'z hamkasblari bilan menga shunday ishonch berishdi. Nurlanish, kimyoviy terapiya bundan bu yog'iga mening oq qaldirg'ochim. Men uni topaman, uni ko'raman. Zora bu go'zal, beozor qush menga ham Xudoning shifosini olib kelsa?

! Ikkinchi qaldirg'ochim - jonimdan ham aziz qizim Umida. Uning uchun yashashga intildim, hamma xayolim, quvvatimni jamlab, sihatimni yaxshilashda shifokorlarga yordam berishim kerak.

Moskvaga jo'nayotgan kunimuz Umida bilan xayrlashuvim ko'z oldimdan ketmaydi. Erta turib kiyinayotganimda u oldimga keldi. Bo'ynimdan quchoqlab yuzini yuzimga qo'ydi. Sezib turibman, maktabga borgisi yo'q. Ikki-uch kundan beri u litseyga o'tgan edi, o'qishdan qolishi kerak emas. Shuning uchun qattiq bag'rimga bosdim, o'qishdan qolishiga, samolyotgacha meni ukam, singlim bilan birga kuzatib qo'yishiga zarurat yo'q. Keyin u ham eziladi, men ham. Oddiygina xayrlashgan ma'qul.

- Nima olib kelay Moskvadan? - so'radim uni qo'yib yuborib. Shu bilan shunday xayrlashganim kifoya, degandek bo'ldim. U aqlli qiz - tushundi. Jilmayib:

- Hech narsa. Tuzalib qaytsangiz bo'ldi, ada, - dedi.

- Albatta qaytaman.

Shunday deb yelkasiga bir-ikki qoqib qo'ydim. U ohista yurib, o'z xonasiga o'tdi. Portfelini olib, ayvondan tushayotganda, orqasiga qaytdi:

- Xayr, ada! Mendan xavotir olmang! Sog'ayib keling! Men qo'limni silkitdim.

Oxirgi ko'rishganimiz shu. Oxirgi deyaqman-u, uni yana ko'rishimga, hali ko'p u bilan birga bo'lishimga ishonaman. O'z oyog'im bilan uyga kirib boraman, bag'rimga bosib, issiq peshanasidan o'paman. Zuhra telefonda u bilan gaplashib turibdi. Har gal gaplashib kelganida undan salom aytadi. O'qishlari yaxshi emish. Ingliz tilidan, matematika, fizikadan besh baho olayotgan emish. Umida, jonim qizim! Yaxshiyam Xudo bizga seni berdi.

Opang kabi men uchun ham eng aziz, eng qimmatli, eng shirin va shakar odamsan. Sening baxtli bo'lishingni qanchalik istashimni bilsang edi! Omon bo'l, qizim. Barcha orzularingga yet. Men har kuni Xudodan opang bilan sening baxtingni so'rayman. Uzoq

umr ko'rishingni, niyatlaringga yetishingni so'rayman. Har qanday balo-qazolardan seni asrashini, sendan, opang, ammalaring, Akmal akangdan marhamatini ayamasligini so'rayman. Arzandam, yolg'izim, agar ba'zida seni urishgan bo'lsam, kechir. Faqat yaxshi niyatda shunday qilganman. Seni yaxshi ko'rishimni, hech kimga ishonmasligimni yaxshi bilasan. Qizim, agar taqdir taqozosi bilan endi ko'rishmay qolsak, opangni ehtiyot qil. Bechora opang men bilan ko'p azob chekdi. Sen uni hurmat qil. Yolg'izlatib qo'yma. Qattiq gapirma, yaxshi gapingni ayama. Iloji bo'lsa doim birga tur. Qizim, hayotingga gard yuqmasin, baxtli bo'l. Omon bo'l, farishtam, arzandam!..

* * * O'zbekistonim, sevikli yurtim! Ne-ne jafolar sening boshingga, farzandlaring boshiga tushmadi?! Shaharlaring, qishloqlaring dushmanlar oyog'i ostida necha bor toptaldi, yondi, farzandlaring qirildi, qul qilib sotildi. Sen baribir qad ko'tarding, kul bo'lgan shahar, qishloqlaring qaytadan bunyod bo'ldi, husniga husn qo'shildi. Elimiz, yerimiz dong'ini jahonga taratgan yigit-qizlaring seni kaftlariga ko'tardilar. Kimni aytay? Bobolarimiz Temur, Ulug'bek, Bobur Mirzolarimni? Momolarimiz Zebunniso, Nodira, Uvaysiylarnimi? Ahmad Yassaviy, Beruniy, Xorazmiylarnimi? Cho'lpon, Botu, Avloniy, Qodiriylarnimi? Usmon Nosir, Oybek, G'afur G'ulomlarnimi? Sen yana yashnab ketasan, seni bo'stonga aylantirayotgan xalqing hech kam bo'lmaydi. Sen davr suradigan zamon keldi. Shu zamonni, mustaqil hayot zaminini ko'rayotganlarga men chin yurakdan zafar, omad tilayman. Nasib etsa oz bo'lsa ham ularga qo'limdan kelganicha yordam beraman.

Yurtim, O'zbekistonim, qadrdon, tug'ishgan elim! Cho'chima! Sen tarix ko'rgansan, ba'zilar chipta kovush kiyib yurganlarida, sen charm etik, zar to'nda yurgansan, shaharlar ko'rgansan. Muhimi, yo'q bo'lib ketganing yo'q - borsan, hayotsan! Davlat ko'rgan xalq xor bo'lmaydi. O'z yo'lini topadi. Avlod-avlod bolalaring rohatini ko'rasan. Yillar keladi, hozir senga shart qo'yayotganlar o'z shartlaridan qaytib, senga do'stlik taklif qiladilar, hech qanday shartsiz, g'urur va kiborsiz. Xudo o'zi yor bo'lsin senga!

* * *

Qog'ozlarni oldimga qo'yib, qo'limga qalam oldim. Fikrlarim ravshan, ko'nglim tinch. Shundan bo'lsa kerak, eng avvalo qizimni o'ylab ketdim. Kecha tug'ilgan kuniga birinchi marta hech narsa sovg'a qilmadim. Opasi Moskvadan jo'natgan narsalar o'z yo'lga. Men o'z qo'lim bilan unga biron narsa olib berishim kerak edi. Darvoqe, esimga tushdi. Moskvaga jo'nayotganimda unga yangi avtomat ruchka va shunday avtomat qalam berdim. Mabodo tug'ilgan kuninggacha qaytmasam, dedim. Og'zi qulog'iga yetib jilmaydi. O'zingiz ishlating, dedi. Men javob bermay, boshidan o'pdim.

Shularni o'ylab ketib, uning bolaligida bergan bir savoli esimga tushdi. Ada, buvam, buvimlar haqida, o'zingizning bolaligingiz, opamlar haqida gapirib bering, hech narsa bilmayman, deb so'ragan edi u. O'shanda xo'p, deb kulib qo'ya qolgan edim. Shunchalik uyda kam bo'lardim, o'tmishni eslashga vaqt bormidi u paytlari? Mana endi nazarimda shunday vaqt keldi. Albatta, qizimni yonimga o'tqazib, gapirib berish imkoniyatidan hech xayolga kelmagan kasallik oqibatida mahrumman - ovozim yo'q. Davolanishdan bo'sh vaqtlarim faqat yozishim mumkin. Ammo kimyoviy dori, nurlanish boshni aylantirib, ko'ngilni ag'darar ekan, lohas qilib, anchagina bo'shashtirib qo'yar ekan. O'zimga kelgan daqiqalarda, davolanish bo'lmagan kunlari o'tmishdan esimga tushganlarni, mayli, yozay. Shu mendan qizimga esdalik bo'lsin. Bobosi, buvisining hayotlari bilan, opasi va mening yoshligim bilan oz bo'lsa ham tanishsin. Bafurja yozishga ko'zim yetmayapti. Sezishimcha, vaqtim kam, keyin uzoq yillarni qayta eslashga sharoit yo'q. Ammo qo'limdan kelganicha urinib ko'raman. Ammo yozganlarimni hozir jo'nataman. Tuzalib ketsam, o'zim olib borib qo'lga beraman. Tuzalmasam... opasi - Zuhra olib ketadi...

Umida, qizim, Seni o'ylab yozayapman. O'qi, ota-bobolaring kimligi bilan tanish.

Men asli toshkentlikman. Hovlimiz Toshkentning hozirgi "Rossiya" mehmonxonasi bilan vokzalga boradigan tramvay yo'li o'rtasida bo'lgan. Men shu yerda tug'ilganman. Hovlimiz katta, yigirma sotixcha kelardi, bundan tashqari olti sotix atrofida boloxonali molxonamiz ham bor edi. Molxonaga alohida eshikdan kirilardi, ko'zga uncha tashlanmasdi.

O'sha paytlari bizning hovlimizdan Mirobod mahallasining shimol tomoni boshlangan.

* * *

Shimoldan pastga qarab ketgan, ketma-ket tushgan uylarda asosan qarindoshlarimiz yashashardi. Ulardan keyin rus qo'ralari boshlanardi.

Bobong - mening otam Rahimbek akaning uch akasi va bir opasi borligini bilaman. Dadamning eng katta akalari Karimbek polvonni ko'rmaganman. Aytishlariga qaraganda baland bo'yli, yelkador, juda kelishmagan odam bo'lgan. U kishining o'g'li Turg'unbek akani ko'p ko'rganman, ko'p u bilan birga bo'lganman. Baland bo'yli, mo'ylovdor, ovozi uyni titratadigan odam edi. Unga qiyos qilsa, albatta otasi, Karimbek polvon ham shunday odam bo'lgan.

Dadamning undan keyingi akasi Bobobek polvon edi. Esingdami, opang juda ko'p marta Chilonzorda yashaydigan Rahima amminga telefon qilardi, unga zarur dorilar topib berib turardi. Bobobek polvon ana shu Rahima ammingning adasi, men uni es-bilaman. Urushdan oldin qazo qilib ketgan. Uni ko'mish marosimi ham esimda. Odam juda ko'p bo'lgan, Toshkentdagi polvonlar, aytishlaricha, Farg'ona vodiysidagi polvonlar ham u bilan vidolashgani kelishgan.

Hakim polvon dadamning eng kichik akasi edi. Dadam, Bobobek amakimdan u keskin farq qilardi. Ko'kko'z edi. Bundan tashqari dadam katta amakimlardek to'la emas, baland bo'yli, qotma edi. Lekin undan ham toshkentlik ko'p polvonlar yiqilishgan, deb aytishardi. Amakilarim, dadamning biron marta ham kurash tushganini ko'rmaganman. Lekin aytishlaricha, Parkent, Piskent, Bo'ka, Toshkentning o'zida anchagina obro'ga ega bo'lgan polvonlardan ekanliklarini ko'p eshitganman. Uyda moddiy taqchillik yuz berib qolsa, ular juma kunlari kurashga borib, etak-etak pul ishlab kelishar ekan.

Zulfiya ammam Bobobek amakimdan kichik. Hakim amakim va dadamlardan katta edi. U kishi ham xuddi aka-ukalari singari baland bo'yli, qirra burun, baquvvat, polvonsifat ayol edi. Ko'zlari ham bo'y-bastiga yarasha yirik edi. Biz bolalar nojo'ya ish qilib qo'ysak, u bir olayib qarasa, tiraqaylab har chekkaga qochib ketardik. Ammam bir qarashda dag'al, qo'pol ko'rinsalar ham, dillari bo'sh, salga ko'zlari namlanadigan, ammo tez o'zlarini tutib oladigan ayol edilar. Katta va kenja o'g'illari bilan qo'sh hovlili uch hovli uyda turardilar. O'rtancha o'g'illari Mirobid aka o'qituvchi, hozirgi "Paxtakor" stadioni tushgan Egarchi mahallada yashardi. Mirobod bozorda qarichilik sababli sabzavot sotib kun o'tkazadigan Yakkasaroy mahallasining obro'li keksalaridan, qarindoshimiz To'laganbek amakimning qizlariga uylangan edi. Dadam qarindoshlari Egarchi, O'qchi va Mirobod mahallalarida, oyimning avlodlari esa Tezikov bozorining orqasi Yakkasaroyga tutash Damariq, Qushbegi, Qumariq mahallalarida uzoq-uzoq davrlardan beri hovli-joy qilib kelishardi.

Katta amakim bilan ammamning nima ish bilan shug'ullanishgani, tirikchiliklari qanday o'tganini yaxshi bilmayman. Ammo

Hakimbek amakim mol-mulki ajratib olinib, quloq qilingani, Ukrainaning Nikolayev shahrida o'n yilcha bo'lganini bilaman. Amakimning o'zlari aytib berardilar. Bitta ko'rpa, ikkita yostiq, tunuka choynak bilan to'rtta piyolani qo'llariga tutqazib, vokzalga haydashgan. Xotinlari, katta o'g'illari Yusufbek, ikkita qizlari bilan qizil yuk vagonda Ukrainaga jo'nab ketganlar. Amakim ruscha, ukraincha yaxshi gapirardi. Surgunda albatta ancha qiynalgan. Lekin uning baxtiga Nikolayev shahrining ob-havosi Toshkentnikiga o'xshar ekan. Tezda ko'nikib, avval bitta chayla, keyin bir xonali lo'mboz uy qurib olgan. U ukrainlarni juda hurmat qilardi. Uni yolg'izlatib qo'yishmaganini, kechalari sut, yog', non olib kelib, undan xabar olib turishganini ko'p gapirardi. Amakim o'zi yaxshigina dehqon edi. U yerda yeryong'oq, qovun, tarvuz, jo'xori ekib, ikki-uch yil ichida ancha o'zini eplab olibdi. O'ttiz to'qqizinchi yili uni yurtiga qaytishiga ruxsat berishibdi. Qizim, Muzrob akang shu Hakimbek amakimning o'g'li. Biz u bilan tengdoshmiz. Ikki yoshgina mendan katta bo'lsa kerak.

Ona yurtlariga qaytib kelib, amakim turli joylarda eng oddiy ishlarda ishlaganlar, aravakashlik, qorovullik qilganlar. U kishi dunyodagi siyosiy ahvol, davlat arboblarning qilayotgan ishlari haqida gapirishni yaxshi ko'rardilar. Ammo faqat dadam, oyimgilar bilan gaplashardilar. Boshqalar bilan gaplashish kutilmaganda yana qanday fojialar olib kelishini bilardilar. Dadamni ham quloq qilib yuborishlariga oz qolgan ekan. Amakilarimni, shu jumladan, dadamning ham Novkatda yerlari bo'lgan. Dadam o'z yerlarida imorat qurmoqchi bo'libdilar. Tomini yopishayotganda kimdir hukumat qarori chiqqan gazetani ko'tarib kelib qolibdi. Dadam o'qib qarasar, qaror oshiqcha yer, oshiqcha imoratlarni tortib olish haqida ekan. Shunday tomdan tushibdilar-u, ustalarga javob berib yuboribdilar. Qorong'i tushganda aravani qo'shib, bor yukni ortib, ustiga bizni o'tqazibdilar-da, Toshkentga yo'l olibdilar. Ertasiga yolg'iz o'zlari qishloq sovetiga borib, imoratni ham, yerni ham hukumatga topshirish haqida ariza berib kelibdilar.

Shunday qilib quloq bo'lish xavfidan qutulib qolgan ekanlar.

Umida, qizim, sening buvang, mening dadam Rahimbek Umarbekov 1956-yili 22-dekabrda, payshanba kuni kechqurun olamdan o'tdi.

Oyim, singillarim, amakivachcham Muzrob ayvonimizdagi tancha atrofida o'tirardik. Ketma-ket katta xonaga kirib, betob dadamlardan xabar olardik. Men kirganimda dadam ko'zlari ochiq, anchagina yengil nafas olib, shiftga qarab yotardilar. Meni ko'rdilar, nazarimda ko'zlari bilan jilmaygan bo'ldilar. Ikki kuncha burun xuddi shu joyda, shu qora temir karavot yoniga meni chaqirib, vasiyat qilgan edilar. Yo'q, vidolashmadilar, o'layapman, sen endi oilaning kattasisan, demadilar. Xotirjamlik bilan yonlariga o'tkazib, qo'limni qo'llariga oldilar:

- O'g'lim, bir-ikkita odamga beradiganim bor. Imkoniyatingiz paydo bo'lganda berib qo'ysangiz. Xo'pmi?

- Albatta, dada, - dedim men yuragim orqamga tortib. Gaplari vasiyat ekanini, o'limga tayyorgarlik ko'rayotganlarini darhol fahmlagan edim.

- Dada! O'zingiz hali o'sha odamlarni ko'rasiz. Turib ketasiz yaqinda! - dedim yupatishga intilib. O'shanda ularning qazo qilishlarini tasavvur ham qilolmagan, shunday kun yaqinligiga ishonmagan, ishongim kelmagan edi.

Dadam gapimni eshitib, ohista qo'limni qisib qo'yidilar, qo'llari har doimgidek yumshoq, issiq edi.

- Bittasi Yunusbek tunukachi. Oying uyini biladi. Rakatda. Ikkinchisi To'laganbek oppoqdadang. Bu odamga beradiganimiz ko'p emas. Lekin baribir qarz bo'ynimda ketmasin.

- Xo'p bo'ladi, dada. Xavotir olmang. Hamma qarzlaringizni uzaman.

- Rahmat, o'g'lim. Boring endi. O'z ishlaringizni qiling. Men birpas uxlayman.

Dadamlarning shu gaplari, ovozlari hozir ham qulog'im ostida, dilimda. O'sha kuni xotirjam yotganlarini ko'rib, oyoq uchida sekin chiqdim. Hamma menga qaradi.

- Uxlayaptilarmi? - so'radilar oyim.

- Uyg'oqlar. Lekin tinch yotibdilar, - dedim men. Yarim soatlardan so'ng Muzrob xabar olgani kirdi va birdan ko'zlari olayib qo'rqib chiqdi:

- Muzdaylar! Javob bermayaptilar!

Hammamiz o'rnimizdan turib, katta xonaga otilib kirdik.

Dadam uxlamoqchi bo'lib yotganlaricha olamdan o'tgan edilar... Ertasiga juma kuni Minorga, o'zimizning xilxonaga qo'yib keldik. Opang ikkalamiz dadamning vafotlaridan keyin ko'p vaqt o'tmay qarzlarni topshirdik. To'laganbek amakim olmadilar. Ammo bizni farzandlik burchimizni ado etayotganimizdan xursand bo'lib duo qildilar, omad, baxt tiladilar.

Dadamlarni ko'pchilik "Mulla Rahimbek", "Rahimbek oqsoqol", "Rahimbek polvon", deb atardi. Shu murojaatlarning hammasida u kishiga nisbatan chuqur hurmat, e'tibor borligi ko'rinib turibdi.

Ko'cha-ko'yda ketayotganimizda hamma, katta-kichik u kishi bilan so'rashardi, birinchi bo'lib salom berardi. Buning albatta sabablari ko'p. Dadam ochiq ko'ngil, bag'rikeng, saxiy, xalqimiz urf-odatlarining hammasini chuqur hurmat qiladigan odam edi.

Urush yillari, ayniqsa, dadamning qanday odam ekanliklarini men - anchagina esi kirib qolgan bola, tushundim. Hozir ham u kishining o'sha paytlari qilgan ishlariga, odamlarga ko'rsatgan yaxshiliklariga qoyil qolaman, tahsin o'qiyman. Meni u kishining o'g'li ekanimni bilib qolgan keksalar darhol qo'llarini fohiyat yozadilar, u kishini maqtaydilar. Xudodan joylari jannatda bo'lishini tilaydilar.

Xolamga, oyimning opasiga qiynalib qolishganini ko'rib, sigirlarimizning bittasini berib yuborganlari esimda qolgan. O'zim haydab olib borib berganman.

***

Qarindosh-urug', mahalladagi bironta ma'raka dadamning ishtirokisiz, yordamlarisiz o'tmasdi. Shuning uchun uyimiz har kuni kechqurun gavjum bo'lardi. Kimgadir ular pul berardilar, kimgadir bir qop-yarim qop guruch, yo sabzavot olib borib berishni va'da qilardilar. U kishining ikki g'ildirakli "duvukolka" deyiladigan ikki kishilik izvoshlari bor edi. Ishga har kuni shu izvoshda borib kelardilar. Ko'pincha otni izvoshga men qo'shardim. Dadam tekshirib, u yoq-bu yog'ini qattiqroq tortib qo'yardilar. Otlar ichida esimda qolgani to'q qizil rangdagi to'riq ot. U juda chopqir va yo'rg'a edi. Menga ham yaxshi quloq solardi. Uning esimda qolgani shuki, bir yili Qo'yliqda bo'lgan uloqda dadamning o'rtoqlaridan biri shu otni so'rab kelgani bo'ldi. Uloqni oldi. Ammo tashlayotganda ot nimadandir hurkib, uni yiqitib qochdi. Bir haftadan so'ng Samarqand darvoza tomondagi ekinzor ichidan topib keldik.

Shuning uchun dadam farzandlari urushga ketgan keksalarga bozordan u-bu olib berib turardilar. Men yonlarida yordamlashardim. Biz urush boshlanganini o'sha tarrxiy 1941-yilning 22-iyuni, yakshanba kuni kunduzi eshitib qoldik.

* * *

Nemislar bosib olgan shaharlardan qochib kelganlar Toshkentda asosan shu tomonlarda joylasha boshlagandilar. Buning uchta sababi bor edi. Birinchidan, temiryo'l vokzali shu tomonda edi, ikki chaqirimcha undan berida xristian cherkovi qad ko'targan, ro'parasida O'rta Osiyodagi eng katta harbiy gospital joylashgan edi. Yana bir chaqirimcha berida, maktabimizning yaqinida Mirobod bozori, Tezikov bozori ham uncha uzoq emasdi.

Menimcha, turli shaharlardan har kuni eshelon-eshelon kelayotganlarning ko'proq shu tomonlardan turar joy so'roqlashlariga sabab shular edi. Ko'cha-ko'yda, bozorda tilanchilar, cho'ntakkesarlar, och-gadolar ko'payib ketdi. Hokimiyat tekin oshxonalar ochib qo'ygan bo'lsa ham, ko'chib kelayotganlarning hammasini turar joy bilan ta'minlasa ham bozor ichi to'polon, tinch o'tish qiyin bo'lib qoldi. Lekin bu biz bolalarni tashvishga solgani yo'q. To'polon, urush-janjal, qiy-chuvni qaysi bola chetlab o'tgisi keladi?

Ikkita katta hovli atrofi imoratlar - sinflardan iborat maktabimizning yarmini Ukraina, Belorussiyadan ko'chib kelganlar egallashdi. O'qish ikki smenada o'tadigan bo'ldi. Pastki sinflarni avval birinchi smenada qoldirishdi. Ammo bir soat oldinga ko'chirishdi. Birinchi, ikkinchi sinf bolalarining ko'pi o'qishga kechikadigan bo'lib qoldi. Shundan keyin yuqori sinflarni birinchi smenaga ko'chirishdi. Biz o'shanda rosa quvondik. Erta turishimiz zarurligini, bozor-o'charga cMqishimiz, juda bo'limganda non, paxta yog'iga navbat olib qo'yishimizni esimizdan chiqargan edik.

Men opam bilan non, yog'ga navbat olish uchun chiqardim. Keyingi ishim uyda molga qarash, tonggi sog'ilgan sutni mijozlarimizga tarqatish, ortib qolganini baland ovoz bilan qichqirib ko'cha-ko'yda sotib kelish edi. Bu ishni men bir o'zim emas, oyimlar bilan birga qilardim. Ertalabki sut o'n litrli bidonlarda uch bidon chiqardi. Ikki bidon bilan oyim ketardilar. Bir bidon bilan yarim litrli shisha bankani ko'tarib, uyqu bosgan ko'zlarimni ishqalab-ishqalab men ketardim.

* * *

Qish kunlarining birida dadam uyga rus chol-kampir bilan o'rta yoshli bir ayolni boshlab keldilar.

- Bugun vokzalda edim, kelganlarning hammasi har qayoqqa ketishyapti. Bular turishibdi. Qayoqqa borishlarini bilishmaydi. Yuklari yo'q. Leningraddan kelishibdi. Boshlab kelaverdim. Bitta xonani beramiz. Bitta oila ekan.

Dadam shunday deb, bizni ularga tanishtirdilar.

Katta xonamizni, ikki eshikli, oynavonli ayvonimizning bir eshigi yonidan faner bilan to'stirib, ularga ajratib berdik. Uyda uchta to'r simli temir karavot bor edi. Shularni ham ularga berib, o'zimiz yerda yotadigan boldik.

- Bular yerda yotishga o'rganmagan. Keyin uchalovi ham ziyoli odamlar ekan.

Xotini o'qituvchi, o'zi, qizi doktor ekan, - dedilar bizni o'zlaricha ovutgan bo'lib dadam.

Leningradlik mehmonlar to'rt yildan ziyod, 1946-yilning yozigacha biznikida turishdi. Bag'rikenglik qilinsa, kichkinajoyga ham sig'ib ketaverilar ekan. Ular uch kishi bir uy, ayvonning choragida; oyim, opam, dadam, yana to'rtta bola bir uy, ayvonning qolgan qismida hech qanday xunob-garchiliksiz shuncha yilni o'tkazdik. Ular bilan bir oiladek bo'lib ketdik.

* * *

Stalingraddagi jangdan keyin o'zbek xonadonlarida yig'i-sig'i ko'payib ketdi. Pochtalyon har kuni qoraxat ko'tarib keladigan, xonadonlarda ketma-ket janoza o'qiladigan bo'lib qoldi.

* * *

"Qoraxat" degan balo bizning qarindoshlarimiznikiga ham keladigan bo'lib qoldi. Birinchi bo'lib bu kulfatni ammam eshitdilar. Katta o'g'illari Ahmad akadan qoraxat keldi. Stalingrad ostonasida bo'lgan jangda qahramonlarcha halok bo'lganlarini urushdan keyin bildik. Ularni deyarli tayyorgarchiliksiz, juda oz o'qitib, urushga solishgan. Ba'zilar miltiqni qanday o'qlashni bilmay o'lib ketishgan.

O'sha kuni ammamning uylari birpasda odamga to'ldi. Hamma qarindoshlar yig'ilishdi. Ammo ammam, Nazira kelinoyim janoza ochirmadilar. Qoraxat kelib, orqasidan o'zi kirib kelgan odamlar yo'q emasdi.

- Kutaman, - dedi Nazira kelinoyim. - Balki omondirlar?

Hech kim e'tiroz bildirmadi.

Nazira kelinoyim uch bolasi bilan Ahmad akani olamdan o'tguniga qadar kutdi. Adashmasam 1988ВЂ”1989-yillarda u qazo qildi. Men u xotinning eriga bo'lgan sadoqati, bolalariga mehri va matonatiga tahsin o'qiyman. Ahmadjon akadan qoraxat kelgan kundan keyin ko'p o'tmay, katta qizlari Hakima tutqanoq kasaliga chalilib qoldi. Singlisi Sharifa bilan men birinchi sinfga borganimizda u uchinchi sinfni bitirgan edi. O'z yoshiga nisbatan gavdasi katta, to'ladan kelgan, quvnoq, sho'x qiz edi u. O'qishi ham yaxshi, hamma fanlardan a'loga o'qirdi. Kasali zo'rayib, u esini ham yo'qotdi. Dadam, oyisi, boshqa qarindoshlarimizning uni ko'rsatmagan shifokorlari qolmadi. Ammo Hakima tuzalmadi. Ancha yillar o'tib, qazo qilib ketdi.

* * *

Ikkinchi jahon urushi tugaganiga yaqinda yarim asr bo'ladi. Bu urush yer yuzidagi deyarli barcha xalqlar tarixida mudhish, fojiali hodisa bo'ldi.

Uyimiz ro'parasidagi harbiy kazarmani men ana shu urushning tugashiga munosib hissa qo'shgan katta bir karvonsaroyga o'xshataman. Shu yerdan xalq belini tugib, dushman qarshisiga o'tlandi, o'lim bilan yuzma-yuz keldi. Vatan, do'slik, birodarlik qasamiga o'zini safarbar qildi. Dahshatli urush o'zbek xalqining bir so'zli xalq ekanini, mard, do'stlariga sodiq ekanini, sabr-toqatli, zahmatkash xalq ekanini ko'rsatdi. Shu bilan birga bu urush qancha odamlarning yostig'ini quritdi.

Qizim, Umida, men senga atab, murakkab, katta urushning bir kichkina bo'lagini qisqacha qog'ozga tushirdim. Lekin shu qisqacha hikoyadan ham o'z xalqingning qanday ekanini ko'rib turibsan. U bilan faxrlan. Men - dadang kabi shu xalqni sev, unga sodiq bo'l, uning xizmatini qil. Bilaman, ishonaman, sen o'z xalqingning obro'siga obro' qo'shadigan, uning duosini oladigan ishlar qilasan. Qodirsan shunga, niyatingga yet, omad, baxt hamisha senga yor bo'lsin!

* * *

Oyimlar ham asli toshkentliklar. Tug'ilgan joylari ma'lum - Yakkasaroy, Gubrbog' mahallalarining pastida, Damariq mahallasi

bo'lgan. Mahallaning chor atrofi kolxoz yerlariga tutashganligi hali-hali esimda. Damariqning boshida uzun boloxonali qo'rg'on bo'lardi. To'rtala tomoni boloxona, pasti turar joy, oshxona, molxona, hisobsiz hujralar. Shu qo'rg'onni Do'simboy degan odam qurgan. Aytishlaricha, u katta yilqichi savdogarlardan ekan. Qo'rg'onga yaqin joyda paxta zavodi ham bo'lgan ekan. Oyim, ya'ni buving shu odamning nevarasi. Sen oyimlarning oyilarini, mening buvimni o'qishga bo'lgan havasing bilan eslatasan. Ko'pchilik orasida Hojar otin deb nom olgan oyimlarning oyilari o'z davrining ancha o'qimishli ayollaridan edi. Ko'p marta men buning guvohi bo'lganman. Juda yaxshi Qur'on o'qirdilar, uning suralarini sodda qilib tushuntirib berardilar. Bundan tashqari juda ko'p tarixiy, badiiy kitoblarni o'qib tushirganlarini gap orasida anglab olish qiyin emas edi. Ammo o'zlaricha hech mahal o'qimishli ekanliklarini ko'z-ko'z qilishga, boshqalardan o'zlarini baland tutishga intilmasdilar. Mashhur Hotamtov, Xorun ar-Rashid, Layli va Majnun haqidagi arab afsonalarini va yana allaqancha "Ming bir kecha"dek davom etadigan ertaklarni men u kishidan eshitganman. Kim biladi, balki badiiy adabiyotga qiziqishni menga u kishi o'rgatgandir!

***

Men buvimlarni tez-tez ko'rishni, biznikiga kelishlarini, yo ularnikiga borishni yaxshi ko'rardim. Ko'proq biznikiga kelishlari ma'qul edi. Biznikiga kelsalar, besh-olti kun turardilar. Har kecha to'yib-to'yib cho'pchak eshitardik. Buvimning yoshliklarini eslatuvchi birorta rasm, surat bo'lmasa ham ularning chiroyli, kelishgan ayol bo'lganlari shunday bilinib turardi. O'rta bo'yli, qirra burun, qizil mag'iz, qomatlari tik, qo'llari tekis, panjalari uzun, yumshoq. Men uchun buvim maqtasa, g'ururlansa arziydigan o'zbek ayollarining yorqin timsoli edilar. Endi-endi tushunyapman, u kishi otalari Do'simboy buvamizni juda yaxshi ko'rganlar. Chunki atroflarida qachon bolalar to'planmasin, biz, bolalar esa, ko'pchilik edik, ular ko'pincha otalari haqida, u kishining ot minishi, uloq tushishi, bolalarni yaxshi ko'rgani haqida gapirardilar. - U kishidan po'lat sandiq qolgan, - derdilar. - Qulfi, zulfi po'latdan. O'zi tutdan. Bu sandiqni hech qurt yemaydi. Doim ichi toza turadi. Qulfiga shunday kalit solinishi bilan jarang-jurung qilib ochiladi. Otam rahmatli shu sandiqda pul, shirinlik, quruq meva saqlardilar. Sandiq uch bo'limdan iborat. Bittasida tanga pul turardi, bittasida quruq meva, bittasida chaqmoq qand. Har kuni otam shu sandiqni ochib, hamma bolalarni chaqirardilar. Avval ularga pul tashlardilar. Muhtojlik boshlaringga tushmasin, deb duo qilardilar. Keyin quruq meva tashlardilar. Ko'ryapsizlarmi, turshak, jiyda, mayiz, yong'oq - hammasi birga turibdi. Sizlar ham shunday birga, ahil bo'lib, bir-birlaringga hurmat bilan qarab yashanglar, derdilar. Oxiri chaqmoq qandni bolalar ustiga tashlardilar. "Har biringizning hayotingiz shu qanddek shirin bo'lsin", deb yana duo qilardilar. O'sha sandiq ana, taxmonda turibdi. Bittalaringga uni, albatta, qoldirib ketaman. Yaxshi kunlarga xizmat qilsin. Umida, buvim olamdan o'tganlaridan keyin o'sha sandiqni biznikiga olib kelishdi. Buvim menga qoldirib ketdilar. Oshxonamizning oldida turgan qizil taxta sandiq Do'simboy buvamiz bolalarga atab bitta bo'lagida chaqmoq qand, bitta bo'lagida tanga pul, bitta bo'lagida quruq meva saqlagan o'sha sandiq bo'ladi. Turaversin, u buvnamimiz, bobolarimizning o'z davrida ancha to'q, ahil, totuv, bir-birlarini hurmat qilib yashaganlaridan nishona. Buvimning katta qizlari Savri xolam ham xuddi buvimlardek chiroyli, kelishgan ayol edilar. Men u kishining biron joyda ishlaganlarini bilmayman. Lekin ishlari ko'p edi. Buvimdan chevarlik, moshinachilik, xullas, turli tikuv hunarlari u kishiga ham o'tgan edi. Xoh o'z uylarida bo'lsin, xoh bizniki yoki buvimlarnikida bo'lsin, biron narsa tikib, qavib o'tirardilar. Eski uyimizdagi ko'pgina ko'rpa, ko'rpachalarni xolam qaviganlar. Qo'li gul ayol, deyishardi u kishini qarindosh-urug'lar, tanish-bilishlar.

***

Uyda bir kichkina surat bor. Oyim bilan mening suratim. Kuz bo'lsa kerak, men paltodaman. Oyim makentoshdalar. Boshlariga ro'mol o'rab olganlar. Bir siqim qora sochlari ro'mol tagidan peshanalari ustida chiqib turibdi. Suratlash ikkalamizni fotoapparatga qarab turishimizni talab qilgan bo'lsa kerak, men ko'zlarimni katta ochib, tikilib turibman. Oyimlarning ham nigohlari shu tomonda. Lekin menga qaramayotgan bo'lsalar ham mehr to'la ko'zlari, butun vujudlari, dillari menda ekani sezilib turibdi. Odam qariganida, bolali, nevarali bo'lganida ham ota-ona mehriqiga zor bo'lar ekan. Qani endi hozir oyim tirik bo'lsalar, yurtimdan olis bir joyda Xudodan shifo tilab shiftga qarab yotgan paytimda yonimga kelsalar, g'adir-budur, ammo issiq qo'llarini peshanamga qo'yib, meni yupatsalar. Qani endi ularning tiniq, shirali ovozlari eshitsam? Albatta, ular meni yupatadigan, ko'nglimni ko'taradigan gaplar topardilar. Yo'q, menga hozir ularning gaplari ham kerak emas, o'zlarini ko'rsam kifoya edi. Kim biladi, balki men hozir ularni eslab, o'zimning manfaatimni o'ylab shunday deya yotgandirman? Balki, mening hozirgi ahvolimni ko'rmaganlari ma'quldir. Ko'rsalar ezilib ketarmidilar? Ammo bilaman, og'irimni yengil qilish uchun o'zlarini o'tga, suvga urib, Xudodan menga shifo tilardilar. Dadamlar-chi? U kishi ham shunday. Sira esimdan chiqmaydi. Uchinchimi, to'rtinchi sinfda o'qiyman. Qishda birdan jag' tishim og'rib qoldi. Kechasi bilan uxlamay, dumalab chiqdim. Ahvolimni ko'rib, oyim ham, dadam ham uxlashgani yo'q. Namakob qilib, g'arg'ara qildirib ko'rishdi. Margansovka bilan ham chaydirishdi. Issiq guvalaga yuzimni qo'yib yotqizishdi. Qani endi og'riq bosilsa?! Ertalabga borib, yana zo'rayib ketdi. Dod, deb yig'lab yubordim. Dadamning ko'zlaridan yosh chiqib ketdi. Izvosh qo'shishni kutmay, tezda meni kiyintirib tramvayda Eski Jo'vaga olib bordilar. Shu yerda bir tanish tish do'xtiri bor ekan. Doktor ko'rib, birpasda og'riq tishni sug'urib oldi. Hatto sezmay ham qoldim. Ancha yiring chiqdi. Keyin birdan og'riq qoldi. Dadam meni quchoqlab, bag'rilariga bosdilar. U kishi hozir mening ahvolimni ko'rsalar, es-hushlarini yo'qotib qo'yishlariga aminman. Yo'q, yaxshisi ular hozirgi holatimni ko'rmaganlari ma'qul. Balki, ko'rib turishgandir? Balki, Yaratganning o'zidan menga shifo tilashayotgandir? Ularning iltijolari bilan, qizim, sening, opangning iltijolari bilan Xudo menga shifo berayotgandir? Ajab emas shunday bo'lsa! Dada, oyi! Joylaringiz jannatda bo'lsin. Har kuni Xudodan men shuni so'rayman. Qanday farzand edim sizlarga, farzandlik burchimni qanday ado etdim? Buni sizlar, o'zingiz bilasizlar. Xudo biladi. Ammo men sizlardek otam, onam bo'lganidan faxrlanaman. Umida, qizim, sen buvangni bilmaysan. Lekin oz bo'lsa ham buvingni ko'rgansan. Unutma ularni. Ular yaxshi odamlar edi. Halol mehnat bilan yashashdi, bironing haqiga xiyonat qilishgani yo'q, qo'llaridan kelganicha odamlarga yaxshilik qilishdi. Bizni, ya'ni men - dadangni, amaking, ammalaringni o'qitishdi, pokiza, halol yashashga o'rgatishdi.

***

This is not registered version of TotalDocConverter

Men oyimning sog'ayishini ugunsiz kuni qancha yoshagan paytlaridan boshlab eslayman. O'shanda demak, uch-to'rt yoshli bola edim. Kurs ko'chamizning oxiridagi klubda joylashgan edi. Oyim meni ham olib borardilar. U yerda besh-o'nta qizga eski o'zbek tilidan o'rgatardilar, o'zlari esa boshqa kursga kirib, lotin aliibosini o'rganardilar. Shu klubdan bir muyulish narida Mirobod bozorining darvozasidan beriroqda Abdulla Avloniy uyi joylashgan edi. Men ko'p vaqt oyim bilan, ba'zan dadam bilan shu uyga kelib turardik. Oyimlarning aytishlaricha, Abdulla Avloniy ularga shaxmatni o'rgatgan, yozuv-o'quvlaridan ham xabardor bo'lib turgan. Ammo men Abdulla Avloniy ko'rmaganman. Dadam tomonidan bu buyuk ma'rifatchi olim, shoirming qandaydir qarindoshligi bor, deyishadi. Lekin gap bunda emas. Abdulla Avloniy butun o'zbek xalqining qarindoshi, faxri va unutilmas farzandidir.

* * *

Abdulla Avloniylikida ulug' odamlarning yig'ilib turishlari qarindosh-urug', tanish-bilishlarga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmagan. Masalan, dadam adabiyotdan chetda bo'lishlariga qaramay, adabiyot, san'atga mehr qo'yganlar, san'atkorlar, yozuvchilar bilan yaqin munosabatda bo'lganlar. Yimus Rajabiy, Ortiqxo'ja Imomxo'jayev, G'afur G'ulom, Karim Mo'minov va boshqa bir qancha adib, san'atkorlar biznikida tez-tez bo'lib turishardi.

* * *

Bir kuni maktabdan kelsam, oyim kitob o'qib o'tirib, yig'layaptilar. Dadamlardan xavotir olib, cho'chidim, oldilariga yugurib bordim.

- Oyi! Tinchlikmi?

- E, bolam, tinchlik qayoqda? - dedilar oyim kitobdan boshlarini ko'tarmay. - Yer yutkur Zaynab Kumushni zaharlab qo'ydi!..

Ancha yengil tortdim. Gap shundaki, A. Qodiriyning "O'tkan kunlar", "Mehrobdan chayon" romanlarini men o'qimagan bo'lsam ham mazmunlari bilan tanish edim. Dadam, oyim biz bolalarga aytib berishgan edi.

Arab alifbosida chop etilgan eski kitob yana oyimlarning qo'llariga tushib qolibdi. Oshxonani supurayotib, ko'mir yashiklar orqasidan topib olibdilar. Qiziqib ketib, yana o'qishga tushibdilar. Kitobning yarmi yo'q edi. Yoshlarini artar ekanlar, meni ogohlantirdilar.

- Maktabda tag'in shu kitobni o'qiyotganimni aytib o'tirma. Qodiriyni xalq dushmani qilib yuborishgan.

Va'da berdim. Ammo ovoz chiqarib o'qishlarini iltimos qildim. To'rt kechami, besh kechami oz-ozginadan o'qidilar. Butun oila bo'lib eshitdik. Davomi yo'q edi.

Shunda dadam kimlarda borligini aytdilar. Bir tanishimiznikiga opam, ikkinchisinikiga men bordim. Ismi sharifini aytmayman, men borgan odam, dadamning yaqin o'rtoqlaridan biri, maktabimiz o'qituvchisi edi.

Iltimosimni eshitib, u kishi uzoq boshini egib o'tirdi.

- Vaqti kelib bu kitobni o'qiysan, - dedi axiyri. - Lekin hozir hech kimdan surishtirma, Menda ham yo'q.

Unda borligini fahmladim, lekin javobi menga kifoya edi. Opam ham kitobni topolmadilar.

Oradan ikki-uch oy o'tgach, oyimning o'zlari qayerdandir shu kitobni topib keldilar. Boshidan oxirigacha o'qib berdilar. Kitobni o'qiyotgandagi hayajondan dam titragan, dam yig'i aralashgan ovozlari hamon qulog'im ostida.

"O'tkan kunlar" - ulug' kitob. Faqat o'zbek adabiyotining emas, butun musulmon xalqlari madaniyatining faxri.

Abdulla Avloniyning: "Millat bari arbokash-u hammoldir, afti-angori qaro, kiygani juldur-juldur" satrlarini o'sha yillari dadamdan eshitganman.

* * *

Oyim shovqin-suronsiz, shikoyatsiz, sokin, tinch umr kechirdilar. Shunday sokin, tinch, shikoyatsiz olamdan o'tdilar.

Shifokorlar imkonlari boricha, u kishining og'riqsiz, uzoq umr ko'rishlariga harakat qilishdi. Ammo hammaning peshanasiga yozilgani bo'ladi. Sakson ikki yil yashab, oyining birovga og'irliklari tushganini, birovdan o'pkalanganlarini bilmayman. Oyim chinakam o'zbek ayoli edilar.

* * *

Nazarimda Moskvada meni davolay boshlaganlaridan beri, anchagina dilim tinchib, qo'limga qalam oladigan holatga kelganimdan beri senga atab yozmoqchi bo'lganlarim nihoyasiga yetib qoldi. Hozircha kifoya. Xudo xohlasa, uyga qaytsam, esimga tushgan voqealarni yozib berarman. Xatlarimning so'ngida ustoz Abdulla Qahhorga o'xshab, senga, qizim, beradigan ikkita maslahatim bor. Birinchisi:

- Bu dunyoda opangchalik senga mehribon, yaqin, aziz, sendan jonini ham ayamaydigan odam yo'q. Birga bo'l. Yolg'izlatib qo'yma. Asra.

Ikkinchi maslahatim:

- Davr o'zgarib ketdi, qadriyatlar o'zgardi. Lekin hamma davrda halol mehnat, poklik, odamiylik qadrlangan. Shu yodingda bo'lsin.

Yolg'izim, suyukligim, xayr, omon bo'l, baxtli bo'l.